

PRAMENY K HOSTIVICKÉ HISTORII

Řada O: Soupisy obyvatel

Úvodní svazek

SOUPISY PODDANÝCH tachlovického panství

Úvod

Hostivice, květen 2022

Zpracoval Jiří Kučera

Stránky jsou upraveny pro zmenšování při tisku na formát A5

O soupisech poddaných

Významným pramenem k poznání osob a rodin žijících na venkově jsou kromě církevních matrik¹ a pozemkových knih² také soupisy poddaných, které se vyvinuly ze sirotčích register a vedla je vrchnostenská kancelář. Soupisy byly zpracovávány každoročně, v případě červenoújezdeckého a později tachlovického panství se však ve starší době nedochovaly v úplnosti. Částečně se vyvíjela i podoba soupisů, i když nijak dramaticky.

Dochované soupisy poddaných a jejich uložení

Nejstarší dochovaný soupis poddaných se vztahuje ještě k panství Kladno a Červený Újezd. Pochází z roku 1662 a vznikl v období, kdy František Adam Eusebius hrabě ze Žďáru postupně obnovoval činnost své kanceláře a vedení řady úředních knih. Pozemková kniha byla obnovena v roce 1657 a poté znovu v roce 1661.³ V roce 1662 byl sestaven rovněž urbář obou panství.⁴

Stejně jako většina soupisů poddaných je i soupisz roku 1662 uložen ve Státním oblastním archivu v Praze ve fondu Velkostatek Tachlovice–Jeneč. I když je nejstarší, je zařazen jako poslední ze soupisů pod inv. č. 106.

Další soupisy z let 1713, 1720 a 1739 až 1805 (s drobnými mezerami) jsou uloženy rovněž ve Státním oblastním archivu v Praze ve fondu Velkostatek Tachlovice–Jeneč, a to pod inv. č. 44 a 47 až 105. Inventární čísla 45 a 46 patří soupisům poddaných z Chrustenic z let 1722 a 1726 (zahrnují vsi Chrustenice a Lhotka a dvůr v Unhošti), které patřily hraběti Františku Antonínu Černínovi a součástí tachlovického panství se staly až poté. Soupis poddaných z roku 1713 byl nalezen až dodatečně a získal inv. č. 47, zatímco soupis poddaných z roku 1739 byl přerazen pod inv. č. 47/1.

Některé soupisy poddaných se nedochovaly v úplnosti. Jde např. o soupis poddaných z roku 1713, kde chybí část poddaných z Litovic (listy nejsou číslovány, takže rozsah chybějících listů nelze snadno poznat), z roku 1743, 1751, 1766, 1772 či 1785.

Dva ze soupisů poddaných jsou uloženy v Národním archivu ČR ve fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – knihy. Jde o soupis poddaných z roku 1746 uloženy pod inv. č. 135 (první list s částí potažníků z Tachlovic je však založen odděleně v soupisu poddaných z roku 1744 uloženém ve Státním oblastním archivu v Praze ve fondu Velkostatek Tachlovice–Jeneč) a o neúplný soupis poddaných z roku 1776 uložený pod inv. č. 136.

Mezi roky 1744 a 1746 se změnilo datování soupisů poddaných. Zatímco do roku 1744 byly soupisy sestaveny pravděpodobně na konci roku a sloužily pro rok následující, od roku 1746 začaly být označovány až rokem, v němž se zaznamenávaly změny. Věk osob zapsaných do soupisů z let 1744 a 1746 se liší jen o jeden rok a je tak zjevné, že mezi oběma soupisy nechybí žádný další.

V období let 1739 až 1805 se nedochovaly pouze soupisy poddaných z těchto let: 1782, 1784, 1787, 1801, 1802 a 1803.

¹ Řada M Pramenů k hostivické historii.

² Řada E Pramenů k hostivické historii.

³ Svazky č. 2 a 3 řady E Pramenů k hostivické historii.

⁴ Svazek č. 2 řady P Pramenů k hostivické historii.

Struktura soupisů poddaných a údajů v nich

Soupisy poddaných si v průběhu doby do značné míry zachovávaly svou stálou podobu, i když je zde vidět určitý vývoj.

Pro všechny soupisy je společné, že jednotlivé poddané seskupené do rodiny řadí podle vsí a většinou (od soupisu z roku 1720) podle postavení v dané vsi – potažníci (sedláci s více než půl lánem polí), chalupníci (hospodáři se čtvrt nebo půl lánem polí), podruzi (včetně domkářů, tedy majitelů domků, k nimž nepatřila zemědělská půda kromě malé zahrádky), sirotci a vdovy a na konec na vojně a zběhlí.

Samostatná rodina vznikala sňatkem, dospělé děti byly až do svatby zapisovány u svých rodičů, případně jako sirotci. Rozhodující pro zařazení byl muž. Pokud jeho žena zemřela a on se znovu oženil, děti zůstávaly zapsány v jeho rodině. Když zemřel hospodář, rodina i s vdovou byla přenesena mezi sirotky. Po novém sňatku se žena přesunula k novému manželovi, ale děti zůstaly mezi sirotky (a často je u nich poznamenáno, že žijí u otčíma). Nezřídka se ovdovělá žena provdala ještě v roce úmrtí předchozího manžela, potom je v soupisu nový manžel zapsán místo původního a děti z předchozího manželství jsou mezi sirotky přeneseny v dalším soupisu.

Postavení v rámci rodiny (žena, syn, dcera) je v soupisech uváděno česky, ale poznámky o postavení hlavy rodiny, o pobytu dětí, o souhlasech ke svatbě apod. jsou psány německy. V této řadě Pramenů k hostivické historii jsou německy psané poznámky přeloženy do češtiny a graficky odlišeny kurzívou. Způsob překladu některých výrazů ukazuje slovník německých výrazů v tomto úvodním svazku.

V soupisu poddaných z roku 1662 je uváděn věk pouze u dětí, v pozdějších soupisech již najdeme i věk rodičů. Písař věk přebíral z předchozího soupisu a většinou (tedy pokud nedošlo k chybě při přepisu, která nebyla úplně výjimečná) je tedy údaj poměrně spolehlivý. Rozhodně se mu dá věřit více než údaji o věku při úmrtí zapsanému v církevních matrikách zemřelých. Méně přesné bývají údaje o věku poddaných, kteří na tachlovické panství přišli odjinud.

Pokud se rodina přestěhovala do jiné vsi, často zůstávala ještě řadu let zapsána v původní vsi a její aktuální pobyt je zřejmý pouze z poznámky. Toto bylo obvyklé u podruhů, a to i v případě, že si v jiné vsi postavili domek. Naopak potažníci a chalupníci byli přenášeni na správné místo v knize poměrně rychle.

O osobách, které odešly na vojnu nebo zběhly, neměla vrchnost dostatek informací. Obvykle je proto mechanicky přepisovala ze staršího soupisu do novějšího. Nastávala tak situace, kdy věk vojáků nebo zběhlých byl podezřele vysoký. Je pravděpodobné, že tyto osoby již řadu let nežily, vrchnost však o tom nevěděla a raději dotyčné dále evidovala.

V některých soupisech poddaných jsou provedeny součty osob po jednotlivých vsích. Od roku 1748 jsou na začátku soupisů uváděny přehledy, kolik osob žilo v jednotlivých vsích, kolik se jich narodilo a kolik zemřelo. Ve Státním oblastním archivu v Praze ve fondu Velkostatek Tachlovice–Jeneč se v kartonu 3, fasciklu A 30 zachovaly statistiky panství, které uvádějí také počty osob v jednotlivých vsích. Je důležité si uvědomit, že tyto údaje jsou zásadně zkresleny osobami žijícími v jiných vsích a dlouhodobou evidencí vojáků a zběhlých, jak je popsáno výše.

V roce 1747 byla tabulka zápisů rozšířena o sloupec, do něhož se vyznačoval počet let odsloužených v panské službě (na panském dvoře apod.). Tento údaj byl předtím zapisován jen jako poznámka. Byl však v určitých případech důležitý pro výpočet, kolik musí snoubenec zaplatit vrchnosti za neodsloužená léta před udělením souhlasu ke svatbě.

V roce 1748 začali být na konci soupisů poddaných samostatně evidováni poddaní úředníci s rodinami, případně jejich vdovy a děti. I tak se ale na správě panství nadále podílely osobně svobodné, nepoddané osoby, o nichž v soupisech poddaných nenacházíme žádné zprávy.

Od stejného roku byl na konec soupisů poddaných zařazován přehled udělených souhlasů ke svatbám. Protože svatba probíhala obvykle v místě, odkud pocházela nevěsta, a tam také byla zapsána do matriky oddaných, jde v případě svatby dědice statku o významnou pomůcku, jak najít údaje o původu jeho manželky – v matrikách narozených se ještě po významnou část 18. století uvádělo pouze křestní jméno matky. Po několika letech však bylo od této praxe upuštěno.

V roce 1770 bylo zavedeno stále číslování domů. V soupisech poddaných sestavených po této změně se číslo popisné objevuje před jménem hlavy usedlé rodiny.

Slovník německých výrazů

Budovy

Německy	Česky	Poznámka
Chaluppe	chalupa	
Barack	barák	
Häusl	domek	
Mühl	mlýn	
Würthshaus	hostinec	těž: hospodářský dům

Pozice vůči vrchnosti

Německy	Česky	Poznámka
Richter	rychtář	
Geschwohrene	porotce	
Schauermeister	(nepřekládáno)	

Povolání – řemesla

Německy	Česky	Poznámka
Bäcker	pekař	
Binder	bednář	
Brauer, Brauerpursch	sládek	
Fleischer	řezník	
Mauer	zedník	
Müller, Miller	mlynář	
Pflaster	dlaždič	
Schencker	šenkýř	
Schlosser	zámečnick	
Schmid	kovář	
Schneider	krejčí	
Schuster	švec	
Tischler	truhlář	
Wagner	kolář	
Zimmermann	tesař	

Německy	Česky	Poznámka
Gessel	tovaryš	
Handwerk	řemeslo	

Povolání – ve službě (nejčastěji ve dvoře)

Německy	Česky	Poznámka
Höger	hajný	
Jäger	myslivec	
Gärtner	zahradník	
Schaffer	šafář	
Schaafmeister	ovčácký mistr	též: polní mistr
Meisterknecht	mistrův pacholek	v ovčíně
Hamlknecht, Hammelknecht	skopčák	v ovčíně
Lamerknecht	pacholek pro jehňata	v ovčíně
Zutreiber	pohůnek	v ovčíně
Hürth	pastýř	
Gemeinhürth	obecní pastýř	
Khüehürth	pastýř krav	
Ochsenhürth	volák	
Kälberhürth	teletník	
Pferdehürth	koňák	
Fischknecht	rybářský čeledín	
Hülfeknecht	pomocný čeledín	
Strohschneider	řezač slámy	
Wächter	hlídač	
Thorwächter	vrátný	
Todtgräber	hrobník	
Abdecker	pohodný	

Další časté výrazy

Německy	Česky	Poznámka
Armesmensch	chudák	
krump	chromý	
krank	nemocný	
Bettler	žebrák	
Dieb	zloděj	
in Krieg	na vojně	
freiwillig in Krieg	svobodný na vojně	
Reuther	rejtar (jezdec v armádě)	
Soldat	voják	
in Ausgeding	ve výměnku	